

IX. KRONIKA

WYRÓŻNIENIE POLSKICH HISTORYKÓW PRAWA

Dnia 27 września 2006 r. w siedzibie Ambasady Republiki Litewskiej w Warszawie odbyła się podniosła uroczystość wręczenia odznaczeń państwowych, przyznanych przez Prezydenta Litwy polskiemu humanistom zasłużonym w dziedzinie współpracy polsko-litewskiej. Z rąk Ambasadora Republiki Litewskiej profesor Juliusz Bardach, emerytowany profesor Uniwersytetu Warszawskiego i doktor *honoris causa* Uniwersytetu w Wilnie, odebrał Krzyż Komandorski Orderu Zasługi dla Litwy, zaś profesor Andrzej Zakrzewski, dyrektor Instytutu Historii Prawa Uniwersytetu Warszawskiego – Krzyż Rycerski Orderu Zasługi dla Litwy.

* * *

W dniu Święta Niepodległości Kazimierz Orzechowski, emerytowany profesor zwyczajny i wieloletni dyrektor Instytutu Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, wyróżniony został Nagrodą Prezesa Rady Ministrów za szczególne osiągnięcie naukowe, jakim jest *Historia ustroju Śląska 1202-1740*, opublikowana w serii „Acta Universitatis Wratislaviensis” w 2006 r.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

JUBILEUSZ PROFESORA GERARDA LABUDY

Dnia 12 grudnia 2006 r. odbyła się w Poznaniu podniosła uroczystość dla uczczenia siedemdziesięciolecia pracy naukowej i dziewięćdziesiątej rocznicy urodzin nestora historyków polskich, profesora Gerarda Labudy. Organizatorami niezwykle jubileuszu byli Rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Dziekan Wydziału Historycznego i Dyrektor Instytutu Historii UAM. Wielką Aulę Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza wypełnili przedstawiciele świata nauki z kraju i zagranicy, władze wielu polskich uczelni, reprezentanci władz miasta i województwa, uczniowie, młodzież akademicka. Okolicznościowe przemówienia przepojone były wyrazami szacunku, podziwu i żywej sympatii dla dostojnego Jubilata i ogromu jego dokonań. Szczególnie ciepło przyjmowano wygłoszone w języku kaszubskim słowa gości z regionu Kaszub, z którymi Gerard Labuda od początku czuł się i czuje nadal najściślej związany. W czasie uroczystości Jubilatowi wręczono księgę pamiątkową pt. *Naukowe dzieło Profesora Gerarda Labudy*, wydaną pod redakcją prof. Józefa Dobosza przez Wydawnictwo Naukowe UAM, oraz czterotomowe wydawnictwo źródłowe, dokumentujące dzieje Kaszub, przygotowane przez zespół autorów pod ogólną redakcją prof. Bogdana Wachowiaka, wydane przez Wydawnictwo Poznańskie. W pięknym przemówieniu wzruszony, znajdujący się w do-

skonanej formie, Jubilat mówił o uprawianiu nauki jako misji swego życia i dziękował za słowa uznania dla swoich dokonań twórczych.

Tego samego dnia odbyła się w Sali Lubrańskiego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza sesja naukowa poświęcona analizie niektórych aspektów bogatego i wszechstronnego dorobku naukowego Gerarda Labudy. Referaty wygłosili profesorowie: Henryk Samsonowicz (*Gerarda Labudy badania nad historią społeczną*), Jerzy Wyrozumski (*Historia społeczna w badaniach naukowych Gerarda Labudy*), Jerzy Kłoczowski (*Gerard Labuda jako historyk wczesnego chrześcijaństwa polskiego*), Ivan Hlavacek z Pragi (*Cesky kontext díla Gerarda Labudy*), Roman Michałowski (*Początki państwa polskiego w badaniach naukowych Gerarda Labudy*), Jerzy Strzelczyk (*Gerard Labuda jako historyk wczesnej Słowiańszczyzny i kontaktów słowiańsko-niemieckich*), Tomasz Jasiński (*Dzieje Zakonu Krzyżackiego w dorobku naukowym Profesora Gerarda Labudy*), Bogdan Wachowiak (*Pomorze – Brandenburgia – Prusy w badaniach naukowych Gerarda Labudy*), Wojciech Wrzesiński (*Polskie Ziemie Zachodnie i Północne w historycznej twórczości naukowej Gerarda Labudy*). Odczytano tekst zmarłej przed laty Profesor Brygidy Kürbis pt. *Źródło w historycznych dociekaniach Gerarda Labudy*.

W referatach i dyskusji nie zmieściły się analizy wszystkich ważnych pól zainteresowań badawczych Jubilata: zabrakło odniesień do wątków metodologicznych, przenikających jego twórczość, krytycznej charakterystyki jego twórczości w zakresie szeroko pojmowanych nauk pomocniczych historii, jego wkładu do badań nad czasami nowożytnymi i najnowszymi, zafascynowania problemem niemieckim, roli w formowaniu wielkich syntez, wreszcie jego kompetencji na polu historii prawa. Jak wiadomo – w rolę historyka prawa Gerard Labuda wcielał się w licznych swoich tekstach. Wielki talent w czytaniu tekstów prawnych wykazywał w swoich badaniach nad instytucjami średniowiecza, w rozbiórce powikłanych wątków w historii stosunków polsko-niemieckich i polsko-pruskich; prawoznawstwo tworzyło fundament jego monumentalnej syntezy polskiej granicy zachodniej z 1970 r. Jego polemiki z historykami prawa weszły do klasyki nauk historyczno-prawnych nie tylko w Polsce, ale i w Czechach oraz Niemczech. Zamieszczał je często także na łamach „Czasopisma Prawno-Historycznego” i zostaje sobie tylko życzyć, by ta ściśła współpraca trwała jak najdłużej.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

CUIUS REGIO, EIUS RELIGIO? **ZJAZD HISTORYKÓW PAŃSTWA I PRAWA W LUBLINIE**

Zgodnie z ugruntowaną tradycją co dwa lata jesienią organizowane są ogólnopolskie spotkania naukowe historyków państwa i prawa, przygotowywane przez pracowników naukowych katedr historycznoprawnych poszczególnych ośrodków. W dniach 22-23 września 2006 r. zjazd odbył się w Lublinie, zorganizowany przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Zjazd można uznać za międzynarodowy, ponieważ oprócz polskich historyków państwa i prawa uczestniczyli w nim również przedstawiciele nauki ukraińskiej, włoskiej i hiszpańskiej.

Tematem obrad, zgodnie z hasłem zjazdu, były szeroko rozumiane relacje władz państwowych z różnymi religiami. Problematyka ta nie została wybrana przypadkowo. W 2005 r. minęła bowiem 450. rocznica pokoju augsburskiego, opartego na formule: *Cuius regio, eius religio*. Zasady pokoju, mające zapewnić trwały pokój religijny, przez kolejne stulecia były podstawą stosunków państwo – Kościół i mimo iż nie uniknięto wojen religijnych, to jednak zasługują one na przypomnienie. Tym bardziej dzisiaj, gdy napięcia religijne zajmują czołówki wszystkich mediów światowych z powodu gwałtownej ekspansji religijnych ekstremizmów i motywowanego religijnie terroryzmu, a także agresywnego wymiaru „laickich” demokracji.

Otwarcia zjazdu dokonali: prof. dr hab. Grzegorz Górski, kierownik Katedry Historii Państwa i Prawa KUL, prof. dr hab. Roman Doktor, prorektor KUL, oraz ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński, dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL.

Zjazd rozpoczął się od sesji plenarnej, podczas której referaty wygłosili: prof. dr hab. Wacław Uruszczak (UJ): *Rola Kościoła w rozwoju parlamentaryzmu w średniowiecznej Polsce*, prof. dr hab. Tadeusz Maciejewski (UG), *Wpływ Reformacji na przemiany ustroju miast pruskich w I połowie XVI w.*, prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (UW), *Wielkie Księstwo Litewskie wobec problemów wyznaniowych w XIV-XVIII w.*, prof. dr hab. Marian Kallas (UKSW), *Miejsce religii i Kościoła rzymskokatolickiego w polskich aktach konstytucyjnych*, prof. dr hab. Michał Pietrzak (UW), *Francuska ustawa o rozdziale Kościoła i państwa z 1905 r.* oraz prof. dr hab. Adam Lityński (UŚ), *O pojęciu praworządności socjalistycznej w Polsce Ludowej*.

Następnie obrady toczyły się w trzech sekcjach równocześnie. W sekcji pierwszej dyskutowano na temat tolerancji religijnej w państwie rzymskim. Referenci w swoich wystąpieniach skupili się na rozwoju chrześcijaństwa w Cesarstwie, przedstawili szereg uregulowań prawnych wydanych na rzecz chrześcijaństwa oraz omówili sytuację prawną mieszkańców w aspekcie religijnym. Referaty wygłoszone w sekcji drugiej poświęcone były relacjom państwo – Kościół w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej. Zwracano uwagę, iż państwo to przez długi czas było oazą religijnego spokoju. Mimo że było ono monarchią katolicką, a więc według przestrzeganych wówczas zasad pełną swobodę działania powinien mieć tylko Kościół katolicki, to jednak inne Kościoły również posiadały samodzielność i możliwość rządzenia się swymi prawami. Wskazywano, iż przy określaniu pozycji prawnej obywateli nie były brane pod uwagę różnice wyznaniowe. Katolickie władze państwowe, szanując swobody religijne swych niekatolickich poddanych, nie zmuszały nikogo do przyjmowania katolicyzmu. Podczas obrad sekcji trzeciej omówiono kwestie religijne w Drugiej Rzeczypospolitej, a także sytuację religijną w faszystowskich Włoszech oraz stosunek Kościołów w Trzeciej Rzeszy wobec reżimu hitlerowskiego. Skupiono się na polskich regulacjach konstytucyjnych w zakresie omawianej problematyki oraz zasadniczym znaczeniu konkordatu z 1925 r. Jeden z referentów przedstawił ocenę paktów laterańskich w polskiej publicystyce naukowej i politycznej. Omawiając sytuację Kościoła katolickiego we Włoszech, zwrócono uwagę na wywołujący wciąż dyskusję stosunek duchowieństwa, z papieżem Piusem XI na czele, do reżimu faszystowskiego. Z kolei przedstawiając sytuację religijną w międzywojennych Niemczech, wskazywano na krytykę nazizmu ze strony znacznej części episkopatu Kościoła rzymskokatolickiego, chociaż podkreślano też, że zdarzały się przypadki pełnej akceptacji działań i ideologii narodowych socjalistów.

Drugiego dnia do południa również obradowano w sekcjach. W sekcji pierwszej zajęto się kwestiami religijnymi w różnych państwach w okresie średniowiecza. Najpierw przedstawiono model cesaropapizmu w Cesarstwie Wschodniorzymskim i Bizantyjskim, którego skutkiem było podporządkowanie Kościoła państwu. Następnie przybliżono wczesnoislamską koncepcję władzy państwowej. Z kolei omówiono stosunki religijne w średniowiecznej Danii, koncentrując się na analizie Prawa Jutlandzkiego Waldemara II z 1241 r., przedstawiono modele średniowiecznej dobroczynności oraz późnośredniowieczne ustawodawstwo synodów polskich w sprawach małżeńskich. W końcowej części obrad w tejże sekcji można było zapoznać się z analizą prawa do wolności sumienia w kontekście prawa natury oraz filozofią religii Immanuela Kanta. Obrady w sekcji drugiej były poświęcone problematyce religijnej na ziemiach polskich pod zaborami, wygłoszono także referaty na temat reformy stosunków między Państwem a Kościołem w Wielkim Księstwie Toskanii (1765-1790) oraz amerykańskich stanów założycielskich jako modelu wspólnot wyznaniowych. Złożona problematyka religijna na ziemiach polskich podczas drugiej wojny światowej i w okresie powojennym została przeanalizowana podczas obrad w sekcji trzeciej.

Drugiego dnia po południu odbyła się sesja plenarna. Referaty wygłosili: ks. prof. dr hab. Franciszek Longchamps de Bèrier (UW), *Neutralne państwo religijnych obywateli w juryspru-*

dencji Sądu Najwyższego USA, prof. dr hab. Tomasz Kruszewski (UWr.), *VI sejm prowincjonalny na Śląsku w 1841 r. wobec problemu handlu w niedzielę*, prof. dr hab. Józef Ciągwa (UR), *Kościół Krakowski a językowe prawa mniejszości słowackiej na Spiszu i Orawie w latach 1920-2005*.

Na zakończenie prof. dr hab. Jerzy Walachowicz dokonał podsumowania zjazdu. W swoim wystąpieniu zaznaczył, iż zaprezentowane referaty charakteryzowały się wysokim poziomem merytorycznym i były poświęcone szerokiemu spektrum relacji pomiędzy władzami państwowymi a różnymi religiami. Na podkreślenie zasługuje, jego zdaniem, to, iż w zdecydowanej większości występowali młodszy pracownicy naukowcy, a także doktoranci. Pozwala to z optymizmem patrzeć na przyszłość polskiej nauki historycznoprawnej. Zamknięcia zjazdu dokonał prof. dr hab. Grzegorz Górski.

MARZENA LIPSKA, LESZEK CŹWIKŁA (Lublin)

XXXVI ZJAZD NIEMIECKICH HISTORYKÓW PRAWA W HALLE/SAALE

W dniach 10-14 września 2006 r. odbył się w Halle an der Saale XXXVI Zjazd Niemieckich Historyków Prawa (Deutscher Rechtshistorikertag). Zjazdy te, organizowane co dwa lata począwszy od 1927 r., jednoczą historyków prawa i ustroju, prawa kościelnego i prawa rzymskiego. Obok stanowiących przeważającą część uczestników naukowców z krajów niemieckojęzycznych, w obradach uczestniczyli także badacze z Czech, Danii, Estonii, Finlandii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Japonii, Litwy, Słowacji, Szwecji, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch. Na podkreślenie zasługuje wystąpienie z referatami przez dwóch polskich badaczy oraz powierzenie prowadzenia obrad jednej z sekcji dr hab. Danucie Janickiej, profesor UMK.

Uroczyste otwarcie, w którym udział wzięli premier rządu Saksonii-Anhalt prof. dr Wolfgang Böhmer oraz rektor prof. dr Wulf Diepenbrock, odbyło się w auli historycznego budynku uniwersytetu, Thomasianum. Inauguracyjny wykład pt. *Deutsch-deutsche (Miß-) Verständnisse. Bestandsaufnahmen und Perspektiven* wygłosił dr h.c. Friedrich Schorlemmer, teolog i publicysta, działacz opozycyjny w czasach NRD. Mówił on o „patosie i etosie” po zjednoczeniu Niemiec, o pozostałościach po 28-letnim istnieniu muru berlińskiego i upadku w środkowej Europie niemieckiego wynalazku – komunizmu. Wskazywał na napięcia między mieszkańcami wschodnich i zachodnich landów, tęsknocie za NRD.. Podkreślił też znaczenie Polski w tych wydarzeniach.

Obrady rozpoczął prof. Detlef Liebs (Freiburg in Breisgau), mówiąc o przedjustyniańskiej ezoterycznej literaturze prawniczej. Problematyka prawa rzymskiego była rozwijana także w sekcji praw antycznych i historii prawa rzymskiego. Kolejny wykład poświęcony relacjom między wizerunkiem państwa niemieckiego po 1945 r. a rzeczywistością wygłosił prof. Michael Stolleis (Frankfurt am Main). Wśród referatów wygłoszonych w czasie obrad plenarnych zwracała uwagę problematyka metodologii oraz wskazania luk w badaniach i konieczności ich wypełnienia. Prof. Diethelm Klippel (Bayreuth) poświęcił swój wykład historii prawa XIX w., podkreślając różnice w podejściu do badań w zależności od tego, czy historię prawa traktuje się jako dyscyplinę nauk prawnych czy historycznych, postulował wyraźne, właściwe prawnoznawstwu formułowanie problemów badawczych a także konieczność dalszych badań nad prawem natury XIX w. i filozofią prawa, kodyfikacjami oraz poszczególnymi ustawami i instytucjami prawnymi. Natomiast prof. Wilhelm Brauner (Wiedeń) przedstawił stan badań i po-

statuty w zakresie historii ustroju w europejskim kontekście. Wskazał na zaniedbania zarówno w zakresie niektórych problemów, jak i krajów (np. pruskiego parlamentaryzmu czy republiki weimarskiej). W dyskusji duński uczony prof. D. Tamm wskazywał na trudności w ujęciu problemu w skali europejskiej ze względu na różne tradycje i to zarówno samej materii, czyli konstytucji, jak i metod badawczych, a także odmienne pytania stawiane przez badaczy w poszczególnych krajach. Prof. P. Landau rozwinął tę myśl, wskazując na konieczność prowadzenia badań nad sądownictwem konstytucyjnym, relacjami między kościołami a państwem i prawnymi problemami systemów partyjnych.

Dyskusje co do metody prowadzenia badań wzbudził referat prof. Christine Reinle (Gießen) pt. „*Fehde*” und gewaltsame *Selbsthilfe* in England und im römisch-deutschen Reich. W dyskusji podniesiono błędne metodologicznie sformułowanie problemu badawczego: odpowiednik „Fehde” w systemie prawa angielskiego to działanie bezprawne, podczas gdy w prawie niemieckim to instytucja przewidziana przez prawo (prof. F. Ranieri), natomiast termin samopomocy („Selbsthilfe”) jest pojęciem współczesnym (prof. E. Waadle).

Obrady poszczególnych sekcji poświęcone były sądom najwyższym w Europie (od XV do XVIII w.), prawu gospodarczemu i handlowemu od XV do XIX w., znaczeniu wieku dla określania statusu prawnego człowieka (od starożytności do XIX w.), udziałowi wydziałów prawa w procesie orzekania, historii metody prawniczej, pozycji i obrazowi człowieka w świetle prawa powszechnego od glosatorów poczynając a na XIX w. kończąc (było to nawiązanie do referatu prof. A. Wacke wygłoszonego w 2002 r. w Würzburgu, poświęconego wyobrażeniu człowieka w tekstach rzymskich prawników). W sekcji prawa kościelnego wystąpienia poświęcone były m.in. kościelnemu azylowi i problemowi uznawania go przez państwo w późnym antyku, kształtowaniu norm prawnych w zbiorach kanonów przedgracjańskich, ewangelickiemu sądownictwu w sprawach małżeńskich w XVI w.

Z polskiego punktu widzenia duże znaczenie miała sekcja poświęcona prawu miejskiemu w środkowo-wschodniej Europie, która obradowała pod kierunkiem znanego edytora źródeł prawa miejskiego prof. Ilpo Tapani Piirainen (Münster). Poszczególne referaty poświęcone były prawu lubeckiemu i magdeburskiemu na przykładzie Słupska (prof. Ruth Schmidt-Wiegand (Marburg), prawu miejskiemu Świdnicy (dr Marek Biszczyński, Zielona Góra), prawu miejskiemu na obszarze dzisiejszej Słowacji (doc. Ivan Chalupický, Levoča) oraz prawu magdeburskiemu na Litwie (doc. dr Jolanta Karpaviciene, Wilno). Pokazano w nich nie tylko jak niemieckie prawo oddziaływało na prawo miast polskich albo dziś leżących w granicach Polski, ale i oddziaływanie polskiego prawa na miasta leżące dziś w granicach Słowacji czy Litwy.

Inna doniosła tematyka podjęta została w ramach tematu: „Abrechnen, aber wie? – die rechtliche Transformation europäischer Diktaturen nach 1945”. Plan obrad sekcji ułożony był tak, aby obejmował wybrane problemy różnych dyktatur, a mianowicie w Hiszpanii (prof. Francisco Muñoz-Conde), we Włoszech (prof. Alessandro Somma, Ferrara), Estonii (prof. Marju Luts, Tartu) i w Polsce (dr Piotr Fiedorczyk, Białystok). Mimo wyznaczonych ram, właściwie wszyscy referenci pokazali różne podejście do badania i ukazania w krótkich wystąpieniach problemu. Referaty przyjęte zostały z dużym zainteresowaniem i wzbudziły dyskusję, w której podkreślano odmiennosć dyktatur i sposobów rozliczania się z przeszłością, niechęć do szybkiego rozwiązywania np. problemów dotyczących naruszenia prawa własności. Na przyszłości w pełnym zbadaniu zasignalizowanych problemów stoją m.in. brak odpowiedniej perspektywy czasowej (przejawiającej się w emocjonalnej krytyce dawnego systemu, bez wyciągania wątków pozytywnych), trudności w dostępie do źródeł (lub ich brak). Obrady sekcji stanowią też zachętę do podjęcia intensywniejszych badań przez historyków prawa i przestrożę przed stosowaniem metod właściwym historii czy naukom politycznym, a nie prawnym.

Ważnym punktem obrad był też wykład specjalny, który wygłosił współgospodarz Zjazdu, prof. dr doktor h.c. Rolf Lieberwirth, emerytowany profesor uniwersytetu Halle-Wittenberg. Przedstawił on „inną” naukę prawa, czyli sytuację na wydziale prawa w Halle w latach 1956-

1989, w tym problemy dotyczące programów, kadry naukowej i studentów. We wprowadzeniu do wykładu prof. Werner Ogris (Wiedeń) przypomniał sylwetkę tego znanego historyka prawa, wspominał o izolacji naukowców z ówczesnej NRD i znaczenie kontaktów uczonych z ówczesnej NRD z nauką światową poprzez Austrię.

W czasie Zjazdu zorganizowano też prezentacje dwóch książek. Bohaterem pierwszej z nich był Eugen Schiffer (1860-1954), prawnik i polityk, kilkakrotny minister sprawiedliwości, doktor h.c. uniwersytetu w Halle. Prezentacji towarzyszyły referaty ukazujące jego działalność, w tym związków z Halle (prof. H. Lück). Drugą z prezentowanych książek był tom zawierający opisy i studia ilustrowanego rękopisu Zwierciadła Saskiego, zwanego drezdeńskim. Tom jest uzupełnieniem edycji faksymilowej z 2002 r.

Tradycją zjazdów niemieckich historyków prawa są też wycieczki, których celem są przede wszystkim miejsca związane z dawnym prawem. Tym razem uczestnikom zaproponowano wyprawę m.in. do Magdeburga (wraz ze zwiedzaniem katedry i wystawy poświęconej cesarstwu rzymskiemu narodowi niemieckiego), do zamku Falkenstein, gdzie zgodnie z tradycją działał Eike von Repgow i do Quedlinburga, dawnej rezydencji cesarskiej.

Już w czasie zjazdu wydawnictwo Nomos reklamowało mającą niebawem ukazać się książkę, będącą zbiorem wygłoszonych referatów. Organizatorom zjazdu – prof. H. Lückowi i jego współpracownikom – można zatem pogratulować nie tylko znakomitego przygotowania zjazdu, ale i podjęcia starań o wydanie zbioru referatów, które dotąd ukazywały się – i to nie wszystkie – w różnych miejscach. Kolejny zjazd odbędzie się w 2008 r. w Passau.

ANDRZEJ GULCZYŃSKI (Poznań)

60. SESJA SOCIÉTÉ INTERNATIONALE FERNAND DE VISSCHER POUR L'HISTOIRE DES DROITS DE L'ANTIQUITÉ (SIHDA)

W dniach 26-30 września 2006 r. odbyła się sześćdziesiąta sesja Société Internationale Fernand de Visscher pour l'Histoire des Droits de l'Antiquité (SIHDA). Miała miejsce na Uniwersytecie Trackim im. Demokryta, w greckim mieście Komotini (ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ, ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ).

Konferencja poświęcona została zagadnieniu zabezpieczeń wiarygodności w prawach antycznych. Jej temat brzmiał: *La garantie des dettes dans les droits de l'Antiquité (sûretés personnelles – sûretés réelles)*. Zgodnie z wieloletnią tradycją dopuszczano również wystąpienia niezwiązane bezpośrednio z tematem.

Uczestników zjazdu powitali przedstawiciele władz uniwersyteckich: rektor uniwersytetu, C. Simopoulos, przewodniczący Wydziału Prawa, C.F. Calavros, i dyrektor Oddziału Prawa Prywatnego, D. Maniotis. Odczytany został również list przewodniczącego Société Hellénique d'Histoire du Droit, G.P. Nakosa. Następnie, po słowach powitania ze strony przewodniczących komitetowi organizacyjnemu konferencji C.G. Pitsakisa i M.S. Youni, S.N. Troianos z uniwersytetu w Atenach wygłosił wykład inauguracyjny na temat „Kirchliche Sachen, einschliesslich der Reliquien und Pfandrecht”.

Po południu rozpoczęły się obrady w trzech równoległych działających sekcjach, trwające również (z podziałem na część poranną i popołudniową), przez dwa następne dni. Ich tematy można podzielić na cztery zasadnicze grupy. Tradycyjnie najliczniej reprezentowane było prawo rzymskie. Większość wystąpień dotyczyła kwestii zabezpieczenia wiarygodności. O instytucji zastawu mówili m.in.: H. Ankum (Amsterdam) w wykładzie zatytułowanym „*Pignus et confusio dans le texte de Paul D. 36.1.61(59)pr.*”; J. Luis Alonso z San Sebastián („Sull'accessorieta del

pegno”), J.L. Zamora Manzano z Las Palmas de Gran Canaria („Algunas reflexiones sobre la *lex commisorio* y su prohibición ulterior en el *pignus*”). Fiducją zajęli się np.: G. Nicosia (Katanía) w wystąpieniu pt. „*Fiducia cum creditore*”; A. Trisciuglio (Turyn) „A proposito dell’idoneità del fideiussore nell’esperienza romana”; L. Peppe (Roma Tre) „Considerazioni circa la *fiducia* nelle *Tabulae Sulpiciorum*”. Temat osobistych zabezpieczeń wierzytelności poruszyli między innymi: C. Vlahos z Aten („Pour une construction romaine de la caution personnelle”) i C. Cascione z Neapolu („Il dubbio su *sponsio* ‘per indicare la garanzia personale data da un *sponsor*”). Sytuację kobiet jako poręczycieli omawiały G. Türkoğlu-Özdemir (Izmir) w referacie pt. „Woman as Sureties” i R. van den Bergh (Pretoria) w wystąpieniu zatytułowanym „Roman Woman: Sometimes Equal and Sometimes not” (oba wystąpienia dotyczyły *senatus consultum Velleianum*). Wśród innych referatów wymienić można wystąpienia S. Kerneis (Paris X – Nanterre) „La garantie des dieux. Droit romain et pratique provinciale”; R. Rodríguez López (Almería) „Clauses de garantie dans les *Leges de Agricultura*”; E. Jakab (Szeged) „Prudens’ Haftungsübernahme in TPSulp. 48: Mandat?”. Pośrednio z tematem konferencji wiązały się także wykłady V.I. Langner (Frankfurt/Main) „La fertilité de la *Virgo Vestalis* – La garantie du bien être de l’état. Religion et moeurs dans les normes juridiques des *Declamationes Romanorum*”, P. Świącickiej (Kraków) „D. 9.2.30.1: Le dilemme de Paulus sur la protection aquilienne du créancier gagiste”, czy N. Grotkamp (Frankfurt/Main) „Vergessene Pfänder-Geiseln in Rom”. Kilka referatów dotyczyło recepcji i funkcjonowania prawa rzymskiego w późniejszych okresach historycznych. Można tu wymienić na przykład wykład V.M. Ciucă (Iași) dotyczący porównania instytucji hipoteki w kodeksach Justyniana i Napoleona („Vue comparative des hypothèques justinienne et napoléonienne. A la recherche d’un repère pour le futur droit privé européen”), M.C. Oliver Sola (Nawarra) na temat osobistych zabezpieczeń wierzytelności w prawie rzymskim i hiszpańskim („La garantía personal. Estudio comparativo en derecho romano, en el código civil español y en el fuero nuevo de Navarra”), E.J.H. Schrage (Amsterdam), poświęcony analizie pojęcia nadużycia prawa w prawie rzymskim, w nauce glosatorów i postglosatorów oraz w czasach współczesnych („Abus de droit dans l’histoire”), P.J. Thomasa (Pretoria), analizujący dzieło Gerarda Noodta *De foenore et usuris* pod kątem stosunku autora do instytucji zastawu antychrystycznego jako środka pozwalającego na obejście ograniczeń wysokości odsetek.

Pojawiały się również wystąpienia na „wolne tematy”. Należy wśród nich wymienić wykład A. Pikulskiej (Łódź) dotyczący ustawodawstwa republikańskiego skierowanego przeciw lichwie („La législation republicaine contre l’usure”), A. Malenicy (Nowy Sad) poświęcony pojęciu *res* w rzymskiej doktrynie („La doctrine romaine de la notion de *res*”), E. Poola (Bruksela) na temat biernej legitymacji w postępowaniu spadkowym („*Non pro emptore possides, sed praedo es*. Passivlegitimation und das Beweisthema bezüglich des Singulartitels”), Ch. Schmetterera (Wiedeń) o instytucji *provocatio ad populum* („Die *provocatio ad populum*: Eine Verfahrensgarantie als Grundrecht römischer Bürger?”), czy K. Tuori (Helsinki) o prawie talionu („Revenge and Retribution in the XII Tables: *talio esto* reconsidered”).

Kilka referatów dotyczyło prawa bizantyjskiego; tu wymienić można na przykład wystąpienia: G. Rodolakis (Ateny) „Les mesures de l’empereur de Byzance Nicephore Ier (802-811) concernant les *nauklèroi*: formes atypiques de sûreté de créances en droit maritime byzantin?”, D. Papadatou (Saloniki) „*Antichresis* in Byzantine Law”, J. Urbanika (Warszawa) „*Tapia’s Banquet Hall and Eulogios’ Cell: Transfer of Ownership as a Security in Some Late Byzantine Papyri*”, czy wreszcie C.G. Pitsakisa, „Droits réels sur les navires des monastères byzantins et post-byzantins: survivances et transformations modernes”.

Liczenie reprezentowana była również nauka prawa greckiego, której zostały w całości poświęcone obrady w dwóch sekcjach. Większość wystąpień wiązała się ściśle z głównym tematem konferencji; dotyczyły one przede wszystkim rzeczowych zabezpieczeń wierzytelności w Grecji i Macedonii. Należały do nich wystąpienia S. Adam-Magnissali (Ateny) „Un cas

particulier de gage dans l'Athènes classique", J. Vélissaropoulos-Karakostas (Ateny) „Hypothèque sur les bien de tiers en droit grec”, I. Arnaoutoglou (Ateny) „Attic security horoi revisited”, M.S. Youni (Komotini) „Is it all Greek to us? Real Surety in Macedonian Inscriptions”, G. Thüra (Wiedeń) „Sicherungsgeschäfte in nordgriechischen Kaufurkunden” czy A. Dimopoulou (Ateny) „Les garanties des dettes envers une fondation: le cas de *Syll*³ 672”.

Kilka referatów, zgrupowanych w jedną sekcję, dotyczyło prawa starożytnego Bliskiego Wschodu, starożytnego Egiptu i prawa afrykańskiego. S. Allam (Tybinga) mówił o traktacie pokojowym pomiędzy władcą egipskim Ramzesem II a królem hetyckim Hattusililem III („Le traité égypto-hittite de paix et d'alliance entre les rois Ramsès II et Chattousili III”), R. Westbrook (Baltimore) – o osobistych zabezpieczeniach wiarygodności w prawach klinowych („Human Security in Cuneiform Laws”) a L. Fijałkowska (Łódź) – o prawie własności nieruchomości w syryjskim państwie Emar w drugiej połowie II tysiąclecia p.n.e („La propriété immobilière à Emar en Syrie du XIVe au XIIe siècle av. J.-C.”). Wystąpienie F. Lucrezi (Salerno) dotyczyło zabezpieczeń wiarygodności w prawie hebrajskim (Alle origini della garanzia in diritto ebraico: il caso di Giuda e Beniamino”), a G. J. van Niekerk (Pretoria) wygłosiła wykład o zabezpieczeniach wiarygodności w prawie afrykańskim w porównaniu z ich rzymskimi odpowiednikami („Instances of Security in Ancient African Law with Roman Equivalents”).

Atrakcją turystyczną konferencji było zwiedzanie muzeum w Abderze oraz wykopalisk w Abderze i Maronei. Wieczorem natomiast odbyło się uroczyste generalne zgromadzenie SIHDA, pod przewodnictwem H. Ankuma. Wspomniano na nim zmarłych w ciągu ubiegłego roku kolegów i uczczono ich pamięć minutą ciszy. Następnie ogłoszono miejsca obrad dwóch najbliższych sesji; będą to kolejno Katania i Fryburg. Ustalono także temat sesji w Katanii: „La loi et le droit dans le gouvernement des sociétés antiques. Administration, vie privée, justice” i jej termin: 26-30 września 2007 r.

Większość materiałów z konferencji opublikowana zostanie w „*Révue Internationale des Droits de l'Antiquité*”.

LENA FIJAŁKOWSKA (Łódź)

UCHWAŁA X KOŁOKWIUM PRAWNIKÓW–ROMANISTÓW Z EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ I AZJI W DUSZANBE¹

W X Kolokwium prawników–romanistów Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji, które odbyło się w Duszanbe w dniach 19-21 października 2005 r. uczestniczyli profesorowie z Białorusi, Bośni Hercegowiny, Chin, Krocacji, Federacji Rosyjskiej, Gruzji, Włoch, Kazachstanu, Litwy, Polski, Rumunii, Serbii i Czarnogóry, Tadżykistanu, Turcji, Ukrainy i Węgier. Na posiedzeniu końcowym postanowiono jednogłośnie, że w chwili obecnej, gdy toczy się burzliwy proces globalizacji światowej gospodarki i przemian współczesnych porządków prawnych, który obejmuje wiele państw o różnym położeniu geograficznym i orientacji politycznej, koniecznym wydaje się pogłębione i rozległe studium prawa rzymskiego, jego zasad oraz wartości także w przepisach krajowych i międzynarodowych.

Uczestnicy X Kolokwium, uznając wielkie znaczenie, jakie prawo rzymskie miało i ma w historii cywilizacji, dla współczesnej systematyki prawa osobowego, rodzinnego, praw rzeczowych, zobowiązań, zalecają Uniwersytetom Tadżyckim i krajów uczestniczących w Kolo-

¹ Zob. tłumaczenie uchwały VIII Kolokwium w CPH, LIII, 2001, 2, a. 294 i n.

kwium: 1. Ustalenie dla studentów prawa w celu nauczania prawa rzymskiego maksymalną akceptowaną liczbę godzin (np. 100 godzin zgodnie z państwowym standardem wykształcenia Federacji Rosyjskiej). 2. Zabieganie o przygotowanie badaczy i popieranie tłumaczenia źródeł prawa rzymskiego na języki narodowe ludów Azji Centralnej.

Uczestnicy X Kolokwium wspierają propozycję M.A. Machmadova, dotyczącą otwarcia „Centrum studiów prawa rzymskiego” z siedzibą w Azji Centralnej, które miałyby funkcję usługową dla wydziałów prawa uniwersytetów Kazachstanu, Tadżykistanu, Uzbekistanu, Turkmenii, Kirgistanu i zalecają: a) utworzenie przy Centrum specjalistycznego czasopisma; b) ustalenie jako zadań centrum koordynowanie badaczy oraz organizowanie spotkań, seminariów i konferencji.

Uczestnicy X Kolokwium uznają za korzystne dla poprawy studium prawa rzymskiego organizowanie nauki języka łacińskiego na uniwersytetach, a w szczególności na wydziałach prawa.

Uczestnicy X Kolokwium zalecają zorganizowanie we Włoszech dla profesorów prawa rzymskiego z różnych regionów Europy i Azji krótkich specjalistycznych kursów poświęconych pojedynczym tematom i metodom dydaktycznym.

Uczestnicy X Kolokwium romanistów Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji uznają fundamentalne znaczenie dla ich aktywności współpracy międzynarodowej.

Uczestnicy X Kolokwium ustalają w odniesieniu do XI Kolokwium: a) wzięcie pod uwagę kwestii wzajemnego wpływu kultur prawnych i roli prawa rzymskiego w tym procesie; w szczególności rozważenie punktów stykowych i zbieżności wartości prawa Zaratustry, prawa rzymskiego i prawa muzułmańskiego; b) prowadzenie porównawczej analizy nauki prawa antycznego Rzymu i nowych wspólnot prawnych (np. Unii Europejskiej); c) analizowanie etapów przenikania prawa rzymskiego w prowincjach, które następowało stopniowo i wnika- jąc z mocy nadzwyczajnej zbieżności czynników politycznych, ekonomicznych i kulturalnych powodowało tworzenie i rozwijanie prawa ludów bardzo różniących się pomiędzy sobą; d) przyjęcie oferty złożonej przez profesora Sambrian’a, aby XI Kolokwium w roku 2007 zorganizować na Uniwersytecie Craiova w Rumunii.

Pod redakcją M. MACHMADOVA i P. CATALANO²

Z języka włoskiego przetłumaczył
WOJCIECH DAJCZAK (Poznań)

OSIEMDZIESIĄT PIĘĆ LAT KWARTALNIKA „RUCH PRAWNICZY, EKONOMICZNY I SOCJOLOGICZNY”

Dnia 30 czerwca 2006 r. środowisko prawnicze Poznania obchodziło osiemdziesięciopięcioletnie kwartalnika „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, jednego z dwóch – obok „Czasopisma Prawno-Historycznego” – organów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Do Sali Lubrańskiego w Collegium Minus przybyli zaproszeni przedstawiciele świata nauki i kultury, autorzy współpracujący z pismem, członkowie korporacji, którzy w rozwoju pisma mają swój wymierny udział. Uroczystość otworzył dziekan Wydziału Prawa i Administracji UAM prof. Andrzej J. Szwarc. Prezentacji historii periodyku dokonała redaktor naczelny RPEiS prof. Teresa Rabska, po czym poszczególne działy pisma – prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny – charakteryzowali ich redakto-

² Adres emailowy organizatorów Kolokwium: csdromano@uniroma1.it

rzy – profesorowie Zbigniew Radwański, Lucyna Wojtasiewicz i Jan Włodarek. Okolicznościowe przemówienie wygłosił Prezes Trybunału Konstytucyjnego prof. Marek Safjan. Po wręczeniu nominacji członkom nowego Komitetu Redakcyjnego odbył się bankiet w sali Kominkowej Zamku, który – jak zapewne pamiętają już tylko nieliczni – był pierwotną siedzibą redakcji „Ruchu”.

Kwartalnik powstał w 1921 r., zaledwie trzy lata po ukonstytuowaniu się Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP, z inicjatywy pierwszego dziekana Antoniego Peretiatkowicza i przy poparciu kierowanych przezeń Towarzystwa Prawnego i Ekonomicznego oraz Komisji Nauk Społecznych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauki. Antoni Peretiatkowicz był też pierwszym redaktorem pisma, poprzednikiem godnych swoich następców w osobach profesorów Alfreda Ohanowicza, Zbigniewa Radwańskiego, Zygmunta Ziemińskiego, Macieja Zielińskiego i obecnie Teresy Rabskiej. W 1925 r. „Ruch” stał się także organem poznańskich socjologów, zaś trzy lata później – ekonomistów. W latach stalinowskiego totalitaryzmu pismo musiało zawiesić swą działalność. Wznowiło ją w roku 1958, z wielkim pożytkiem dla całego środowiska. „Ruch” ma niezaprzeczalne zasługi w rozwijaniu prawoznawstwa i w popularyzowaniu postępu, jaki dokonywał się w badaniach. Na łamach pisma publikowali wybitni prawnicy, nie tylko znawcy poszczególnych dyscyplin obowiązującego prawa, ale także przedstawiciele nauk wspierających te dyscypliny, czyli teoretycy i socjologowie prawa, reprezentanci historii ustroju i prawa oraz filozofowie i historycy myśli prawniczej. Pismo poruszało wszystkie ważne tematy nurtujące świat prawników. Na jego łamach rodziły się inicjatywy, które pozwalały mu dotrzymywać kroku wyzwaniom nauki i praktyki prawniczej. Cała dywizja współpracowników miała swój udział w kształtowaniu wysokiego poziomu periodyku. Pragnę do plejady znakomych i zasłużonych nazwisk, które w czasie uroczystości jubileuszowej wymieniano, dodać i podkreślić zasługi wieloletniego sekretarza redakcji, przedwcześnie zmarłej przed paru laty profesor Anny Michalskiej, która symbolizowała ciągłość w funkcjonowaniu „Ruchu” i – dopóki zdrowie jej na to pozwalało – stanowiła najważniejszą osobę integrującą środowisko wokół redakcji. Była „człowiekiem na posterunku”, jak w redakcji „Państwa i Prawa” przez kilka dziesięcioleci dr Krzysztof Kozieł-Poklewski.

Z okazji osiemdziesięciopięciolecia „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” ukazał się okazały tom, zawierający materiały jubileuszu i artykuły zaproszonych autorów, oraz podobnie imponujący tom z bibliografią zawartości wszystkich 60 tomów pisma za lata 1921-1939 i 1958-2006. Polskie środowisko historyków prawa, skupione wokół „Czasopisma Prawno-Historycznego” zawsze z żywą uwagą, pożytkiem i sympatią śledziło sukcesy Jubilata, z którym zresztą łączyła je długa i owocna współpraca. *Ad multos annos.*

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

OBRONY PRAC DOKTORSKICH

W dniu 23 maja 2006 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Anny Zaborowskiej pt. „*Servus peculiaris jako exercitor navis w rzymskim prawie klasycznym*”. Promotorem pracy był prof. dr hab. Wiesław Mossakowski (UMK), a recenzentami prof. dr hab. Anna Pikulska-Radomska (UŁ) i prof. dr hab. Andrzej Sokala (UMK).

Po wysłuchaniu autoreferatu, zapoznaniu się z opiniami recenzentów i dyskusji Komisja Rady Wydziału Prawa i Administracji UMK wystąpiła do Rady Wydziału z jednomyślnym wnioskiem o podjęcie uchwały o nadaniu mgr Annie Zaborowskiej stopnia doktora nauk prawnych. Stosowna uchwała została podjęta w dniu 23 maja 2006 r.

W dniu 20 czerwca 2006 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Aldony Jurewicz pt. „Problem domniemania w rzymskim *ius quod ad personas pertinet*”. Promotorem pracy był dr hab. Andrzej Sokala (UMK), a recenzentami prof. dr hab. Bronisław Sitek (UWM) i prof. dr hab. Wiesław Mossakowski (UMK).

Po wysłuchaniu autoreferatu, zapoznaniu się z opiniami recenzentów i dyskusji Komisja Rady Wydziału Prawa i Administracji UMK wystąpiła do Rady Wydziału z jednomyślnym wnioskiem o podjęcie uchwały o nadaniu mgr Aldonie Jurewicz stopnia doktora nauk prawnych. Stosowna uchwała została podjęta w dniu 20 czerwca 2006 r.

Materiał zebrał MAREK SOBCZYK (Toruń)

KOMUNIKAT

Redakcja uprzejmie zawiadamia, że dążąc do upowszechnienia za granicą rozpraw ukazujących się w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym”, uzgodniła z redakcją czasopisma „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) internetową publikację ich też w języku angielskim.

CEJSH jest elektronicznym czasopismem wolnego dostępu, założonym przez Akademię Nauk państw Grupy Wszechradzkiej w celu internetowej publikacji angielskich streszczeń prac w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych, które ukazały się w językach narodowych w czasopismach tych krajów i które – z uwagi na barierę językową – są niedostatecznie znane poza krajowymi obszarami językowymi. Systematyczną współpracę z CEJSH podjęło już ponad 150 czasopism naukowych (wśród nich ponad 110 czasopism polskich), a liczba dostępnych w nim streszczeń zbliża się do 3800.

Redakcja CPH będzie – poczynając od zeszytu 1 tomu LIX za rok 2007 – nie tylko opracowywać dostarczone przez autorów rozpraw streszczenia, przekładać je na język angielski i przekazywać redakcji CEJSH, ale i zamieszczać je pod tekstami rozpraw w poszczególnych zeszytach CPH. Wprowadzenie na łamy CPH streszczeń w języku angielskim nie spowoduje zaniechania funkcjonującej od 1948 r. praktyki zamieszczania streszczeń w języku francuskim.

SPROSTOWANIE

Do tomu XVIII, 2006, zeszyt 2 „Czasopisma Prawno-Historycznego” wkraść się przykry błąd. Autorem zamieszczonego w dziale „Prace drobne i materiały” artykułu pt. *Wpływ Konstytucji kwietniowej na pozycję Prezydenta Rzeczypospolitej w ustawie zasadniczej z 2 kwietnia 1997 roku* jest nie – jak wydrukowano – Paweł Błachowski, a Paweł Błachowski. Za pomylkę przepraszamy.

